

АГРАРНІ РОЗПИСКИ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ФІНАНСУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

О. Яцух, к. е. н., доцент

ORCID ID: 0000-0002-8007-2009

Таврійський державний агротехнологічний університет

© О. Яцух, 2019

<https://doi.org/10.31734/agrarecon2019.01.068>

Яцух О. Аграрні розписки як інноваційна форма фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств

Узагальнено нормативно-правове та інституціональне забезпечення механізму застосування інноваційної форми фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств із застосуванням аграрних розписок, які є гарантійним документом двосторонньої угоди про фінансове забезпечення виробництва майбутнього врожаю. На основі ретельного вивчення та узагальнення особливостей реально діючих угод із використанням аграрних розписок, представлено етапи здійснення таких операцій. Окреслено існуючі проблеми та визначено особливості процесу залучення фінансових і матеріальних ресурсів у господарську діяльність сільськогосподарських підприємств із використанням фінансових і товарних аграрних розписок.

Виокремлено основні умови ціноутворення на позикові фінансові й матеріальні ресурси та майбутню сільськогосподарську продукцію в операціях з аграрними розписками. Встановлено, що основними характерними перевагами використання аграрних розписок проти існуючих форм фінансування є: спрощений доступ до фінансових і матеріально-технічних ресурсів; суттєве зниження вартості таких ресурсів за рахунок можливості врахування валютних і цінових коливань на ринку; збільшення потенційних можливостей сільськогосподарських підприємств щодо залучення додаткових фінансових ресурсів за рахунок розширення обсягу заставних зобов'язань; суттєве розширення кола постачальників матеріальних ресурсів та гарантованих каналів збуту готової продукції майбутнього врожаю.

Зазначено важливу роль міжнародних аграрних розписок, які найчастіше супроводжують форвардні угоди між виробниками й трейдинговими компаніями на поставку майбутнього врожаю сільськогосподарської продукції та сприяють переходу сільськогосподарських підприємств на якісно новий рівень співпраці щодо залучення міжнародних фінансових ресурсів від іноземних кредиторів.

Ключові слова: аграрні розписки, сільськогосподарські підприємства, вартість позикових фінансових ресурсів, ціноутворення на майбутню сільськогосподарську продукцію.

Yatsukh O. Agrarian receipts as an innovative form of the activities of agricultural enterprises financing

The normative-legal and institutional support of the mechanism of application of innovative form of agricultural enterprises activity financing with the use of agrarian receipts, which are the guarantee document of the bilateral agreement on financial support of production of the future crops yield, has been generalized. The stages of implementation of such operations has been presented on the basis of careful study and generalization of the peculiarities of actual agreements with the use of agrarian receipts. The existing problems have been identified and the features of the process of attraction of financial and material resources in the economic activity of agricultural enterprises using financial and commodity agrarian receipts have been identified.

The basic terms of pricing for borrowed financial and material resources and future agricultural products in transactions with agrarian receipts have been distinguished. It has been established that the main characteristic advantages of using agrarian receipts against existing forms of financing are: simplified access to financial and logistical resources; a significant reduction in the cost of such resources due to the possibility of taking into account currency and price fluctuations in the market; increasing the potential of agricultural

enterprises to attract additional financial resources by expanding the amount of mortgage obligations; significant expansion of the range of suppliers of material resources and guaranteed distribution channels of finished products of the future harvest.

The important role of international agrarian receipts, which most often accompany forward agreements between producers and trading companies for the supply of future agricultural produce and facilitate the transition of agricultural enterprises to a qualitatively new level of cooperation in attracting international financial resources from foreign creditors has been defined.

Key words: *agrarian receipts, agricultural enterprises, cost of borrowed financial resources, pricing for future agricultural products.*

Постановка проблеми. У наукових публікаціях вітчизняних учених неодноразово наголошено на ключовій ролі банківського кредитування, форвардних операцій та операцій з фінансового лізингу як домінують фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств. Окреслено існуючі проблеми й труднощі процесу залучення позикових ресурсів у господарську діяльність, зокрема, вказано на високу вартість цих ресурсів, недостатність та низьку якість заставного майна для таких операцій, високий ступінь ризиків, пов'язаних із природно-кліматичними умовами виробництва, слабкий рівень нормативно-правової, фінансової обізнаності працівників облікових служб підприємства та ін. Перелічені проблеми особливо стосуються малих і середніх сільськогосподарських підприємств, котрі найбільше відчують потребу в додаткових ресурсах, особливо оборотних, терміни надходження яких напряму пов'язані зі сезонністю виробництва. Отже, нагальною є потреба в застосуванні нових альтернативних інноваційних форм фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На світових аграрних і фінансових ринках ще з 2000-х років використовують аграрні розписки як фінансовий борговий інструмент залучення додаткових фінансових і матеріальних ресурсів у господарську діяльність сільськогосподарських підприємств. В Україні сільськогосподарські підприємства лише набувають досвіду з їхнього використання. Такі вітчизняні вчені, як Абрамова І. В. (2018), Вдовенко І. С. (2018), Дерев'янко С. І. (2017), Ісаєв А. М. (2014),

Мамалига С. В. (2017), Правдюк Н. Л. (2016), Радченко Н. Г. (2013), Стендер С. В. (2017), Стойко О. Я. (2018), Туєва О. М. (2015), Хромушина Л. А. (2018) та інші, у своїй наукових публікаціях вже намагалися дати оцінку розпочатому процесу залучення додаткових фінансових і матеріальних ресурсів за допомогою аграрних розписок як альтернативному джерелу кредитування процесу виробництва сільськогосподарської продукції. Зокрема, були окреслені проблеми та недоліки їхнього функціонування, визначені обліково-аналітичні умови відображення у фінансовій звітності, проте, на нашу думку, наразі недостатньо уваги приділено саме вартості таких позичених ресурсів, залучених у господарську діяльність підприємств.

Постановка завдання. Основною метою дослідження є вивчення механізму залучення додаткових фінансових і матеріальних ресурсів у господарську діяльність сільськогосподарських підприємств із застосуванням аграрних розписок, зокрема, визначення вартості таких ресурсів.

Методика дослідження та матеріали. У ході дослідження використано нормативно-правові акти, які забезпечують функціонування аграрних розписок, проаналізовано реально чинні угоди позик сільськогосподарських підприємств із використанням аграрних розписок та матеріали науково-практичних публікацій з проблем залучення вказаних ресурсів. При цьому використані такі методи наукового дослідження, як аналіз і синтез, індукції та дедукції, табличний спосіб подання інформації.

Виклад основного матеріалу. Із запровадженням у 2012 році Закону України

«Про аграрні розписки» (2012) та низки нормативно-правових актів у наступні роки щодо забезпечення дії закону (табл. 1) у сільськогосподарських підприємств з'явилася можливість використання інноваційного інструменту фінансування господарської діяльності сільськогосподарських підприємств – аграрна розписка – яка є гарантійним

документом двосторонньої угоди про фінансування виробництва майбутнього врожаю. Однак недостатній рівень нормативно-правового забезпечення функціонування аграрних розписок, низький рівень обізнаності управлінського персоналу не дав змоги в перші роки запрацювати в повну силу такому механізму кредитування в аграрному секторі економіки.

Таблиця 1

Інституціональне забезпечення використання аграрних розписок в Україні*

Вид нормативно-правового акта та категорія	Назва нормативно-правового акта та зміст категорії	Номер та дата прийняття нормативно-правового акта
1	2	3
Закони України	«Про аграрні розписки»	№5479- VI від 06.11.2012
	«Про виконавче впровадження»	№1404- VIII від 02.06.2016
	«Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів»	№1403- VIII від 02.06.2016
	«Про нотаріат»	№3425-XII від 02.09.1993
	«Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»	№1952- IV від 01.07.2004
Постанови КМУ	«Про затвердження Порядку ведення Реєстру аграрних розписок»	№665 від 17.07.2013
Накази Міністерства юстиції України	«Про затвердження порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України»	№296/5 від 22.02.2012
	«Порядок ведення нотаріального діловодства»	№3253/5 від 22.12.2010
	«Внесення зміни до Інструкції з організації примусового виконання рішень»	№ 2522/5 від 02.08.2018
Накази Міністерства фінансів України	«Про затвердження Інструкції про порядок обчислення та справляння державного мита»	№811 від 07.07.2012
Аграрна розписка	Товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах.	ст. 1 ЗУ «Про аграрні розписки»
Фінансова аграрна розписка	Це аграрна розписка, що встановлює безумовне зобов'язання боржника сплатити грошову суму, розмір якої визначається за погодженою боржником і кредитором формулою з урахуванням цін на сільськогосподарську продукцію у визначеній кількості та якості	ст. 5 ЗУ «Про аграрні розписки»
Товарна аграрна розписка	Це аграрна розписка, що встановлює безумовне зобов'язання боржника за аграрною розпискою здійснити поставку узгодженої сільськогосподарської продукції, якість, кількість, місце та строк поставки якої визначені аграрною розпискою.	ст. 4 ЗУ «Про аграрні розписки»

Продовження табл. 1

1	2	3
Боржник	Особа, яка видає аграрну розписку для оформлення свого зобов'язання здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених в аграрній розписці умовах.	ЗУ «Про аграрні розписки»
Кредитор	Фізична або юридична особа, що надає боржнику грошові кошти, послуги, здійснює постачання товарів або виконує роботи і бажає отримати аграрну розписку, щоб набути статусу кредитора за аграрною розпискою, або особа, яка набула права кредитора за аграрною розпискою від іншого кредитора.	
Реєстр аграрних розписок	Єдина інформаційна система, що містить відомості про обов'язкові реквізити виданих та погашених аграрних розписок.	
ДРОРМ	Державний реєстр обтяжень рухомого майна – єдина комп'ютерна база даних про виникнення, зміну, припинення обтяжень, а також про звернення стягнення на предмет обтяження.	
ДРРП	Державний реєстр речових прав на нерухоме майно – єдина державна інформаційна система, що забезпечує обробку, збереження та надання відомостей про зареєстровані речові права на нерухоме майно та їхні обтяження, про об'єкти та суб'єктів таких прав.	
Моніторинг предмета застави за аграрними розписками	Діяльність кредиторів за аграрними розписками та залучених кредиторів за аграрними розписками інших зацікавлених осіб із здійснення спостереження за майбутнім врожаєм, що є предметом застави за аграрними розписками, збору інформації про предмет застави та боржників за аграрними розписками, її систематизації в базах даних та користування такими базами даних у порядку, передбаченому законом.	ЗУ «Про аграрні розписки»

** Розробка автора.*

Завдяки Проекту Групи Світового банку «Аграрні розписки в Україні» в партнерстві зі Швейцарською Конфедерацією та співпраці з Міністерством аграрної політики та продовольства України й Міністерством юстиції України, запропоновано до використання на вітчизняному аграрному ринку, в рамках програми «Розвиток фінансування аграрного сектору в Європі та Центральній Азії», цього інноваційного та ефективного інструменту стимулювання та поживлення процесу фінансування виробництва сільськогосподарської продукції. Програма розпочала свою дію у 2015 році та розрахована на п'ятирічний термін. Засновники проекту мають на меті додаткове залучення фінансових ресурсів у господарську діяльність сільськогосподарських підприємств у розмірі 0,5 млрд доларів США.

Отже, аграрна розписка – це документально оформлений, нотаріально посвідчений та зареєстрований в Реєстрі аграрних розписок товаророзпорядчий документ, який засвідчує зобов'язання боржника перед кредитором, з правом останнього передавати її третій стороні без згоди боржника, який забезпечує в заставу майбутній врожай із зазначенням конкретної культури, обсягу, ціни та передбачає передачу від кредитора боржнику коштів (фінансова аграрна розписка) або товару (товарна аграрна розписка) (Про аграрні розписки, 2012). У табл. 1 станом на 01.01.2019 р. представлено інституціональне забезпечення здійснення операцій з аграрними розписками щодо залучення додаткових фінансових і матеріальних ресурсів у господарську діяльність сільськогосподарських підприємств.

Відповідно до чинної нормативно-правової бази та представленого у табл. 1 матеріалу, існують два види аграрних розписок: товарна та фінансова. Товарну аграрну розписку використовують у разі часткового фінансування кредитором виробництва сільськогосподарськими підприємствами майбутнього врожаю через поставки оборотних засобів (товарно-матеріальних цінностей), а саме пально-мастильних матеріалів, мінеральних добрив, засобів захисту рослин, насіння і садивного матеріалу та ін. Фінансову аграрну розписку оформлюють у разі надання кредитором виробникам сільськогосподарської продукції певної суми грошових коштів на виробництво майбутнього врожаю.

Гарантійним забезпеченням позики в обох випадках виступає сільськогосподарська продукція майбутнього врожаю з подальшою передачею права власності на неї за зобов'язаннями, взятими сільськогосподарськими підприємствами на себе: насіння зернових і технічних культур, фрукти та овочевобаштанні культури, м'ясо-молочні продукти.

Перелік сільськогосподарської продукції, майбутній врожай якої може бути переданий в заставу за аграрної розпискою, має відповідати Українському класифікатору товарів ЗЕД.

Учасниками-партнерами такого процесу є: з одного боку – сільськогосподарські підприємства (позичальники), а з іншого – фінансові установи, виробники й постачальники матеріальних ресурсів, необхідних для виробництва сільськогосподарської продукції, посередники з реалізації готової продукції (кредитори). На рис. 1 показано етапи здійснення позикових операцій з використанням аграрних розписок, дія яких розпочалася з прийняття Закону України «Про аграрні розписки», а саме: попередні домовленості із визначенням особливостей пропозиції фінансових і матеріальних ресурсів (ціна, вартість залучення, термін використання, умови поставки, кредитоспроможність позичальника та ін.); укладання угоди з оформлення аграрної розписки як боргового фінансового інструменту (страхування майбутнього врожаю за рішенням сторін, нотаріальне оформлення аграрної роз-

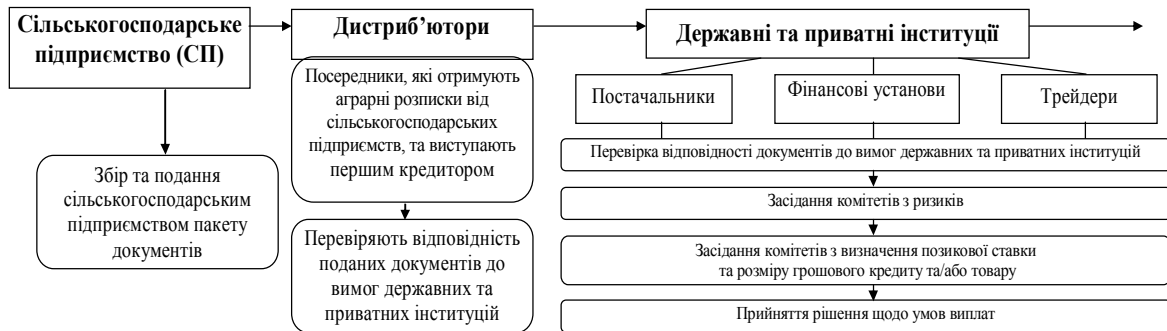
писки (із занесенням інформації в Реєстр аграрних розписок); виконання угоди – від виробництва готової продукції до її поставки, виплати позики та повернення кредитору аграрної розписки за умови її погашення. За здійснення операцій з товарними аграрними розписками укладаються також договір поставки кредитором матеріально-технічних цінностей (товару) та договір поставки позичальником (боржником) продукції майбутнього врожаю.

Надання фінансових і матеріальних ресурсів у борг із відтермінуванням кінцевого терміну погашення завжди передбачає ретельне дослідження ділової репутації, фінансового стану й кредитоспроможності позичальника, що є суттєвою проблемою для більшості середніх та малих сільськогосподарських підприємств. По-перше, середні та малі суб'єкти господарювання не мають достатньої якісної застави для оформлення кредитних угод, а їхня діяльність, з огляду на вітчизняні особливості використання земельних угідь сільськогосподарського призначення, не завжди є прозорою (достатньо оформленою та юридично засвідченою).

По-друге, за використання спрощеної системи оподаткування підприємства також застосовували й спрощену систему ведення обліку, внаслідок чого відбулося суттєве зниження якості фінансової звітності, скорочення кількості працівників фінансово-облікових служб, а оформлення угод із кредитних відносин, в тому числі й з використанням аграрних розписок, у свою чергу потребує суттєвих зусиль на представлення фінансової звітності відповідної якості, чималу кількість часу на документальне супроводження дії таких угод, високого рівня нормативно-правової та фінансової обізнаності персоналу одночасно.

У табл. 2 на основі ретельного вивчення та узагальнення реально чинних угод із використанням аграрних розписок представлено необхідний перелік супроводжуваних нормативно-фінансових документів для їхнього укладання, а саме для проведення експрес-аналізу, повного фінансового аналізу, ділової репутації і правового статусу підприємства та його засновників.

I ЕТАП: ЕКСПРЕС-АНАЛІЗ ТА ПОВНИЙ АНАЛІЗ

II ЕТАП: ПІДПИСАННЯ УГОДИ

III ЕТАП: РЕАЛІЗАЦІЯ ОПЕРАЦІЙ З АГРАРНИМИ РОЗПИСКАМИ

Рис. 1. Етапи здійснення позикових операцій з використанням аграрних розписок.*

* Розробка автора.

Таблиця 2

Інформаційно-документальне супроводження угод позики із використанням аграрних розписок

Етап	Перелік документально-інформаційного забезпечення	Джерело даних
1	2	3
Експрес-аналіз	Анкета	
	Заповнена анкета клієнта (скан-копія з підписом уповноваженої особи клієнта)	Дані клієнта
Повний аналіз	Підписана інформаційна пам'ятка (скан-копія з підписом уповноваженої особи клієнта)	Довідка клієнта
	Фінансовий аналіз	
	Перелік компаній-учасників Групи (назва, код ЄДРПОУ), описати організаційну (схему руху грошових коштів) та юридичну структуру Групи пов'язаних компаній (якщо Клієнт є частиною Групи пов'язаних компаній)	Довідка клієнта
	Заповнена анкета клієнта (скан-копія з підписом уповноваженої особи Клієнта)	Дані клієнта
	Оборотно-сальдові відомості по бухгалтерським рахункам 10, 15 на дату формування останньої офіційної звітності у форматі електронної таблиці	Дані клієнта з бухгалт. бази
Декларація про сплату єдиного податку 4 групи за поточний фінансовий рік (с.-г. податку) та додатки до неї (розрахунок частки с.-г. товаровиробництва; відомість про наявність земельних ділянок із зазначенням їх місцезнаходження) або декларація з податку на прибуток.	Скан-копія відповідної форми звітності клієнта	

Продовження табл. 2

1	2	3
Повний аналіз	Декларація про сплату єдиного податку 4 групи за поточний фінансовий рік (с.-г податку) та додатки до неї (розрахунок частки с.-г. товаровиробництва; відомість про наявність земельних ділянок із зазначенням їх місцезнаходження) або декларація з податку на прибуток.	Скан-копія відповідної форми звітності клієнта
	Річний баланс, Звіт про фінансовий результат, форма 50-сг та 29-сг на останню звітну дату з відміткою органів статистики (засвідчені належним чином копії). Якщо заявка на фінансування подається після 01.07, потрібно надати квартальну фінансову звітність (форма 1, форма 2) на найближчу квартальну дату (01.07 чи 01.10) та звіт за формою 37 сг – актуальну за найближчий місяць до дати заповнення анкети.	Скан-копія відповідної форми звітності клієнта
	Аналіз правового статусу	
	Статут або інші установчі документи юридичної особи з усіма додатками та змінами (засвідчені належним чином копії або із зазначенням коду доступу)	Дані клієнта
	Довідка від підприємства про наявні земельні ділянки	Дані клієнта
Реалізація проекту (підписання) говорів	Надати Довідку АПК про внесені посіви під врожай наступного року та/або Довідку сільської селищної ради про посіви під врожай наступного року та /або Звіт сюрвеєра, який підтверджує внесення посівів	Дані клієнта
	Наказ (протокол) про призначення на посаду керівника (засвідчена належним чином копія, із датою копії не раніше 30 днів до прогнозної дати підписання)	Дані клієнта
	Паспорт та ідентифікаційний номер керівника та/або представника за довіреністю (засвідчена належним чином копія, із датою копії не раніше 30 днів до прогнозної дати підписання)	Дані клієнта
	Оригінал рішення вищого органу управління щодо погодження (затвердження) укладення договорів	Дані клієнта
	Оригінал довіреності або її нотаріально засвідчена копія, видана уповноваженою особою (для представника, що діє за довіреністю).	Нотаріально посвідчена
	Протокол/рішення вищого органу управління юридичної особи про передачу в заставу (укладання договору застави) майбутнього урожаю із зазначенням номера поля, місця розташування земельної ділянки (область, район, село/сільська рада), загальної площі земельної ділянки та окремо площі кожного поля, врожайності, кількості тонн, які передаються в заставу, заставної ціни за тону, суми по заставній вартості та уповноваження особи щодо підписання договору застави й внесення змін до нього (2 оригінали)	Дані клієнта
	Документи для оформлення договору-поруки Фізичної особи власника (якщо умовами стівраці передбачено наявність поруки)	Дані клієнта
	Копії паспорта та ідентифікаційного номера поручителя (представник компанії робить копію з оригіналу і завіряє)	Дані клієнта
	Нотаріально засвідчений дозвіл чоловіка/дружини на укладення договору поруки	Нотаріально посвідчена
Якщо поручителем буде юридична особа – документи юридичної особи-поручителя		

*Розробка автора.

Інформація, наведена у табл. 2, свідчить про необхідність оформлення та представлення великої кількості інформативних і супроводжуючих угоду позики документів для сільськогосподарських підприємств. Також багато часу витрачається на отримання від державних інститутів документально

підтверджених фактів фінансового та виробничого характеру щодо діяльності підприємств. Серед таких дій за часом і фінансово обтяжливими є процес формування сільськогосподарськими підприємствами інформації про кожну земельну ділянку, на якій вирощуватиметься майбутній

врожай, із зазначенням відомостей про кадастровий номер та умов договорів оренди земельних ділянок: номер і дата договору, дата його реєстрації, термін дії, розмір орендної плати та ін. Не менш складним є й процес підтвердження відомостей з державних реєстрів про наявність або відсутність податкової заборгованості позичальника, відомості про наявність судових позовів та можливого банкрутства та ін.

Доцільно також зазначити, що введення в обіг аграрних розписок сільськогосподарських підприємств передбачає їхнє нотаріальне посвідчення та внесення до Реєстру аграрних розписок. Водночас основними бізнес-ризиками використання аграрних розписок для виробників сільськогосподарської продукції є загроза розповсюдження інформації про умови укладених договорів оренди земельних ділянок.

Актуальним залишається питання і про здешевлення вартості послуг приватних нотаріусів при оформленні аграрних розписок. Вирішення цього питання може бути налаштування автоматичного обміну даними між Реєстром аграрних розписок та Державним реєстром речових прав на нерухоме майно, що спростить процедуру перевірки нотаріусом прав володіння і користування земельною ділянкою сільськогосподарським підприємством при посвідченні аграрних розписок.

Як зазначено, беручи до уваги низький рівень фінансової обізнаності керівного складу та працівників фінансово-облікових служб сільськогосподарських підприємств, враховуючи рівень їхнього кадрового забезпечення, процес введення в дію нового фінансового інструменту є доволі кволим. У табл. 3 показано динаміку та обсяг укладених і зареєстрованих аграрних розписок на вітчизняному ринку (за даними Реєстру аграрних розписок, наведеними на сайті ДП «Аграрні реєстри»).

Згідно з даними Реєстру аграрних розписок, наведеними у табл. 3, на 25.09.2018 всього укладено 688 аграрних розписок на суму 4,4 млрд грн, із них товарних аграрних розписок – 287 шт. на суму 2,5 млрд грн та

фінансових аграрних розписок – 401 шт. на загальну суму 1,9 млрд грн. За офіційними даними Реєстру аграрних розписок, загальний обсяг виконаних аграрних розписок становить 166 шт. на загальну суму 1 357 млн грн.

Дані табл. 3 свідчать про найбільше кількісне розповсюдження фінансових аграрних розписок – 401 шт. проти 287 шт. товарних, однак додаткових ресурсів залучено більше в товарній формі (2 476 млн грн проти 1 882 млн грн). Якщо врахувати офіційні статистичні дані Державного комітету статистики України, згідно з якими середній розмір витрат на 1 га становить 15 тис. грн, виходить, що аграрні розписки використовуються переважно сільськогосподарськими підприємствами, у користуванні яких є щонайменше 400 га.

За спостереженнями автора, широкого розповсюдження набувають саме товарні аграрні розписки, оскільки в умовах недостатності вільних фінансових ресурсів, їх високої вартості на вітчизняному фінансовому ринку при застосуванні таких фінансових інструментів суттєво знижується вартість позичення матеріальних ресурсів внаслідок розширення кола можливих кредиторів, збільшення кількості доступних каналів реалізації готової сільськогосподарської продукції для її виробників, а також у свою чергу розширення каналів збуту для товарів, вироблених або реалізованих кредиторами.

На українському аграрному ринку такими кредиторами є виробники та постачальники ТМЦ, дистриб'ютори, банківські установи, міжнародні компанії, а також так звані зернотрейдерські компанії, які спеціалізуються на експорті сільськогосподарської продукції. Лідерами серед кредиторів за аграрними розписками є міжнародні компанії: транснаціональна корпорація «Монсанто», німецький хімічний концерн BASF, німецьке акціонерне товариство «BAYER», ТОВ «Сингента» та вітчизняні дистриб'ютори ТОВ «Ерідон», ТОВ «АгроАрена», ТОВ «ТАЙТЕН МАШИНЕРІ УКРАЇНА», ПАТ «ОТП банк», група компаній «Агропросперіс», ПП «ОККО «Агротрейд» та ін.

Таблиця 3

Динаміка й обсяг укладених і зареєстрованих аграрних розписок в Україні*

Вид товарних розписок	Укладено станом на :			Середній розмір фінансування на одну аграрну розписку, грн
	31.12.2017	25.06.2018	25.09.2018	
Товарні аграрні розписки, шт.	н.д	249	287	8,6 млн грн
на суму, млн грн	н.д	2 275	2 476	
Фінансові аграрні розписки, шт.	н.д	356	401	4,7 млн грн
на суму, млн грн	н.д	1 564	1 882	
Всього, шт.	110	605	688	6,3 млн грн
на суму, млн грн	817,8	3 839	4 358	

*(Реєстр аграрних розписок, 2018).

Відмінністю товарної аграрної розписки від банківського кредиту є виконання своїх зобов'язань передачею отриманої продукції від майбутнього врожаю за отримані виробничі запаси (пально-мастильні матеріали, мінеральні добрива, засоби захисту рослин тощо). Водночас залучення фінансових ресурсів через механізм укладання аграрних розписок є сприятливішим для сільськогосподарських підприємств з огляду на можливість передачі в заставу майбутнього врожаю, але при цьому є обмеження у виборі постачальника оборотних запасів та обмеження у часі постачання майбутньої продукції та вибору постачальника й умов постачання власної вирощеної продукції. При цьому потрібно врахувати доволі

складний існуючий підхід до ціноутворення на отримані запаси та сільськогосподарську продукцію майбутнього врожаю, який є предметом аграрних розписок (табл. 4).

Дані табл. 4 свідчать про наявність певних особливостей у процесі ціноутворення на отримані матеріально-технічні ресурси (товар) для виробництва від кредитора та вироблену й поставлену в рахунок реалізації угоди сільськогосподарську продукцію від боржника. Ціна на поставлені товари кредитором збільшується на відсоток за користування таким авансом, а також передбачено врахування можливих курсових коливань національної валюти при остаточному розрахунку. При цьому зміцнення національної валюти не враховують, а тільки її знецінення.

Таблиця 4

Ціноутворення на товар і сільськогосподарську продукцію в операціях з аграрними розписками*

Показник	Пояснення	Формула
1	2	3
Ціноутворення на товар кредитора		
Загальна вартість товару (ЗВТ)	Розрахунки за поставлений товар здійснюються покупцем за формулою	$ZBT = \sum OBT_{п}$
Остаточна скоригована вартість товару (ОВТс)	Остаточна скоригована вартість товару визначається за такою формулою	$OBT_{с} = OBT \times K$
Остаточна вартість товару (ОВТ)	Остаточна вартість товару (ОВТ) кожної окремої партії товару визначається відповідно до цін і вартості перевезення	$OBT = (Ц_{т} \times K_{т+Вд}) + (Ц_{т} \times K_{т+Вд}) \times KB/360 \times B \times 1,2,$

Продовження табл. 4

1	2	3
Співвідношення валют (К)	Значення співвідношення курсів гривні до долара США розраховується за формулою	Ко/Кп
Середній курс гривні до долара США	Сформований на міжбанківському ринку, що публікується під заголовком USD/UAH ASK, що передуює даті поставки товару	Кп
	Сформований на міжбанківському ринку, що публікується під заголовком USD/UAH ASK, на дату оплати	Ко
Ціна товару	Ціна однієї одиниці товару з ПДВ, грн	Цт
Кількість товару	Кількість фактично отриманого товару	Кт
Вартість доставки товару	Вартість доставки (перевезення) товару до місця поставки з ПДВ, грн	Вд
Кількість днів відтермінування оплати	Кількість календарних днів відтермінування оплати, яка визначається як різниця між фактичною датою оплати й датою отримання товару	В
Коефіцієнт відтермінування	Річний коефіцієнт відтермінування	КВ
Ціноутворення на сільськогосподарську продукцію		
Загальна вартість поставки (ЗВП)	Розрахунки за поставлену сільськогосподарську продукцію здійснюються за формулою	$ЗВП = К \times РЦ$
Ринкова ціна	Розрахунок ринкової ціни здійснюється за формулою	$РЦ = ЦП - ВТ - ВВ$
Ціна продукції	Визначається як середнє арифметичне значення між цінами в Україні на відповідну продукцію	ЦП
Вартість логістики	Вартість транспортування продукції від базису поставки до визначеного зернового складу	ВТ
Вартість відвантаження продукції	Вартість послуг, наданих зерновим складом під час відвантаження продукції	ВВ

* Розробка автора.

Ціна на виготовлену сільськогосподарську продукцію, яка була предметом застави, при кінцевому розрахунку також коригується як середньоарифметичне значення ринкових цін, встановлених покупцями сільськогосподарської продукції й діючих на аграрному ринку України, попередньо зазначених в угоді, із урахуванням логістичних витрат, пов'язаних із транспортуванням продукції, та вартості послуг зернового складу. Отож, майже неможливо оцінити фактичну вартість позичених ресурсів, оскільки відсотки за користування авансом враховуються в ціні поставленого товару, збільшуючи її, а ціна реалізованої сільськогосподарської продукції фактично є меншою від ринкових цін на момент реалізації.

Основні умови позики ресурсів із використанням аграрних розписок зведено в табл. 5.

Як бачимо, ключовими умовами здійснення позики ресурсів із використанням аграрних розписок є: вид запозичень (гроші або товар), вимоги щодо їхнього цільового призначення, предмет застави (готова продукція), термін, відсоток і коефіцієнт покриття суми запозичень, вимоги щодо страхування ризиків й нотаріального супроводження угод та ін. Перелічені умови прямо впливають на формування вартості позичених ресурсів (табл. 6).

Отож, ми встановили, що вартість позичених у такий спосіб ресурсів формують витрати: пов'язані з оформленням різного роду довідок державно-приватних інститутів управління, необхідних для супроводження угоди, нотаріальним оформленням угоди (відсоток від суми оціненої застави та кількості задіяних земельних ділянок); на страхування заставного майна (відсоток від оціненої вартості страхо-

вого майна); встановленого за домовленістю сторін відсотка витрат за користування такого роду позиковими коштами. Необхідно звернути увагу, що останній показник на пряму залежить від попиту і пропозиції на такі ресурси на аграрному й фінансовому ринках, є предметом домовленості між позичальниками та кредиторами, залежить від стабільності національної валюти. Процес ціноутворення на такі ресурси відображено в табл. 6.

Запровадження аграрних розписок сприяло розширенню можливостей доступу сільськогосподарських підприємств до додаткових фінансових ресурсів на сприятливіших умовах, до матеріально-технічних і фінансових ресурсів, які відрізняються прозорістю відносин із кредиторами та суттєвим здешевленням вартості позичених фінансових ресурсів порівняно з існуючими формами їхнього залучення.

Таблиця 5

Умови укладання та виконання угод позики ресурсів із використанням аграрних розписок сільськогосподарськими підприємствами*

Перелік умов	Показник
Вид запозичень	товар/кошти
Відсоток суми запозичень від суми покриття забезпечення: нерухомого (рухомого) майна майбутнього врожаю	– 100
Предмет застави	майбутній урожай
Зобов'язання, забезпечення та їх реєстрація у державних реєстрах	+
Прив'язка до конкретної земельної ділянки	+
Незалежна експертна оцінка майна	–
Коефіцієнт покриття сум запозичень**: нерухоме (рухоме) майно майбутній урожай	– 1,4–1,6
Відсоток отримання сум позики: після оформлення угоди, % після постачання продукції, %	100 –
Період користування позикою: короткостроковий, місяців довгостроковий, місяців	3–10 –
Погашення заборгованості: грошовими коштами продукцією	+ +
Графік погашення винагороди за користування позикою	в кінці терміну
Цільове використання предмета позики	***не передбачено
Обов'язкове оформлення: нотаріального посвідчення угод, укладання договору страхування, укладання договору поруки з кінцевим бенефіціаром	+ + +
Можливі втрати (вигоди)	курсів різниці
Спрощена процедура оформлення	+
Складний остаточний розрахунок (ціноутворення)	+

* Розробка автора.

** Коефіцієнт покриття суми запозичень залежить від фінансового стану позичальника згідно з типом ліквідності балансу (абсолютний, нормальний, критичний, кризовий – останній не кредитується).

*** Згідно з угодою не передбачено цільового використання, але інформація фіксується для довідки.

Таблиця 6

**Формування витрат при обслуговуванні угод позики ресурсів
із використанням аграрних розписок сільськогосподарськими підприємствами***

Вид витрат	Показник
Довідки державно-приватних інститутів управління, грн:	
Центр надання адміністративних послуг	180
Державний комітет статистики України	–
Державна фіскальна служба України	–
Фінансово-кредитні установи	250
Інші	100
Усього (орієнтовно)	530
Витрати на біржі (від суми контракту), %:	
реєстраційний збір біржі	–
винагорода брокеру	–
Витрати на нотаріальне оформлення (від суми оціненої застави), %	0,19
Страхування заставного майна (від оціненої вартості страхового майна), %:	
нерухомого (рухомого) майна	–
майбутнього врожаю	5
розмір франшизи	30-50
Одноразова комісія (від суми позики), %, за:	
оформлення угоди позики	–
оформлення угоди застави	–
Витрати на проведення експертної оцінки майна, %	–
Відсоток витрат, пов'язаних з укладанням угод про позики коштів залежно від виду застави:	
нерухоме (рухоме) майно	–
майбутній урожай	5,19
Відсоток витрат за користування за позиковими коштами, %	11
Загальний відсоток витрат залежно від виду застави, %:	
нерухоме (рухоме) майно	–
майбутній урожай	16,19

* Розробка автора.

Необхідно наголосити, що запровадження нового фінансового інструменту на фінансовому вітчизняному ринку, такого як фінансові аграрні розписки, надало й особливий позитивний імпульс кредитним відносинам у 2016–2018 роках в аграрному секторі економіки. Позитивним є досвід «Агропросперіс банк», в кредитному портфелі якого частка аграрних розписок перевищила 30%. Крім того, аграрні розписки під заставу при оформленні кредитних операцій приймають такі банки, як ПАТ «ОТП банк», ПАТ «Укрсиббанк», ПАТ «Пумб», ПАТ «Правекс банк», ПАТ «Піреус банк».

Ключовою позитивною особливістю аграрних розписок є те, що доступ до

додаткових фінансових і матеріальних ресурсів отримали середні та малі сільськогосподарські підприємства, а вартість їхнього використання є найнижчою на сьогодні. Проте є й деякі тривожні, не до кінця визначені моменти: вартість залучення ресурсів під аграрні розписки є низькою лише у разі незначного коливання курсу національної валюти, за її знецінення прямо пропорційно підвищиться вартість такого інструменту; у свою чергу класичні кредитори, такі як банки, з обережністю ставляться до використання нового інструменту, оскільки в Україні немає практичного досвіду щодо механізму примусового виконання за аграрними розписками у разі не-

виконання зобов'язань сільськогосподарськими виробниками.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Отже, підводячи підсумки, зауважимо, що введення в дію інноваційного фінансового інструменту фінансування – аграрні розписки – дало змогу знизити вартість позики ресурсів до 9–15 % залежно від наявності (необхідності) умови страхування ризиків виробництва майбутньої продукції. Така ставка не є максимально низькою, оскільки за офіційними даними НБУ, кредити в іноземній валюті надаються під 6 % річних, проте сільськогосподарські підприємства не можуть їх використовувати в діяльності, оскільки це заборонено постановою НБУ, тільки у разі розрахунків із контрагентами-нерезидентами дозволене валютне кредитування за поставлені товарно-матеріальні цінності.

Основними характерними перевагами використання аграрних розписок проти існуючих форм фінансування є: спрощений

доступ до фінансових і матеріально-технічних ресурсів; суттєве зниження вартості таких ресурсів за рахунок можливості врахування валютних і цінових коливань на ринку; збільшення потенційних можливостей сільськогосподарських підприємств щодо залучення додаткових фінансових ресурсів за рахунок розширення обсягу заставних зобов'язань; суттєве розширення кола гарантованих каналів збуту готової продукції майбутнього врожаю та постачальників, необхідних для виробництва ресурсів.

Запровадження нової форми фінансування пожеває конкурентну боротьбу за позиції на фінансовому ринку, що приводить до зниження відсоткової ставки позичення ресурсів.

У найближчій перспективі особливо доцільним буде дослідження можливості освоєння сільськогосподарськими товаровиробниками нового напрямку застосування аграрних розписок на етапі «виробник–переробник сільськогосподарської продукції».

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

Абрамова, І. В., 2018. Аграрні розписки як інструмент фінансово-кредитного забезпечення дрібних і середніх сільгоспвиробників. *Бізнес-інформ.*, 2, с. 253–258.

Вдовенко, І. С., 2018. Фінансовий інструмент підтримки аграріїв. *Гроші, фінанси і кредит*, 22, с. 176–180.

Дерев'янку, С. І., 2017. *Аграрні розписки як альтернатива банківському кредитуванню сільськогосподарських товаровиробників: обліковий аспект.* [online] Доступно: <http://www.donnueet.edu.ua/index.php/наука/oholoshennia/1413-zbirka-tez-za-robotoiu-konferentsii/file> [Дата звернення: 18 квітня 2019].

Ісаян, А. М., 2014. Аграрні розписки як новий інструмент кредитування АПК під майбутній врожай. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 8 (3), с. 138–141.

Мамалига, С. В., 2017. Аграрні розписки в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Агросвіт*, 9, с. 30–34.

Правдюк, Н. Л., 2016. Аграрні розписки як альтернативна форма кредитування сільськогосподарських підприємств: обліковий аспект. *Облік і фінанси*, 4 (74), с. 69–79.

Про аграрні розписки: Закон України. № 5479-VI від 06.11.2012. 2013. *Відомості Верховної Ради*, 50, ст.695.

Радченко, Н. Г., 2013. Аграрні розписки як альтернативна форма кредитування сільськогосподарських підприємств. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Сер.: Економічні науки*, 1(1), с. 356–361.

Реєстр аграрних розписок. 2018. [online]. Доступно: <http://agroregisters.com.ua/> [Дата звернення: 18 квітня 2019].

Стендер, С. В., 2017. Аграрні розписки та вексельна форма як альтернативні джерела кредитування аграрних підприємств. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер.: Економіка*, 8, с. 800–805.

Стойко, О. Я., 2018. Капіталізація аграрних підприємств за рахунок використання аграрних розписок. *Електронне наукове фахове видання «Економічна економіка»* [online]. Доступно: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6229>. (Дата звернення: 18 квітня 2019).

Туєва, О. М., 2015. Фінансова підтримка як складова правового забезпечення конкурентоспроможності в аграрному секторі економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*, [online]. 4(2), с. 58–62. Доступно: // http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2015_4%282%29__16 [Дата звернення 18 квітня 2019].

Хромушина, Л. А., 2018. Аграрні розписки як інструмент формування фінансових ресурсів аграрних підприємств. *Збірник наукових праць Придніпровської державної академії будівництва та архітектури*, 6 (17), с. 612–615.

Стаття надійшла 30.04.2019.

